

„A fost odată o regină bună...” – astfel începe o poveste a primei regine a României, Elisabeta (Carmen Sylva), despre dăruire și jertfire de sine până la sacrificiul suprem, din dorința de a-și servi țara și poporul. Povestea aceasta cu iz de legendă ar putea fi la fel de bine și cea a urmașei ei pe tron, Regina Maria. Venite ambele din țări străine, reginele Elisabeta și Maria s-au identificat cu istoria, cultura și tradițiile noii lor patrii, pe care le-au descris în operele lor literare și de propagandă pentru Regatul României în țările lor de baștină, Germania și Anglia, ambele scriind îndeosebi în limbile lor materne, Elisabeta în germană, iar Maria în engleză. Cu toate că nu au fost regine suverane, ci doar regine-consoarte – Elisabeta fiind soția Regelui Carol I, regele independenței României, iar Maria soția Regelui Ferdinand, întregitorul României – cele două regine scriitoare s-au făcut în scurt timp remarcate prin apariția lor carismatică, devenind populare și câștigând notorietate în întreaga lume grație talentului lor literar.

Aprecierea reginelor ca scriitoare rămâne, totuși, mereu legată de personalitatea istorică și de poziția lor în societate. Ca autoare, Elisabeta și Maria sunt în primul rând regine, iar în al doilea rând se percep și sunt percepute ca scriitoare – fie că dezvăluie ele însele în volumele lor că autoarea este regina României, fie că editurile anunță în publicitatea pentru cărțile respective că este vorba de o „augustă autoare”. Chiar și atunci când se distanțează de situația personală printr-un pseudonim (cum e cazul Elisabetei) sau își lasă la o parte prenumele (cum este cazul Mariei), ambele intervin și personal în unele texte, îndeosebi în cele dedicate copiilor, adresându-se fiecare cititorilor

ca regină a României. În ciuda faptului că operele reginelor s-au bucurat, la vremea lor, de un anumit succes pe piața de carte din țările de limbă germană și engleză, fiind distribuite prin traduceri în mai multe limbi în întreaga lume, critica literară asupra textelor lor publicate a luat în considerare îndeosebi aspectul poziției lor sociale, oscilând între supraapreciere și prejudiciu – ori lăudându-le peste măsură (îndeosebi în cazul Elisabetei), ori criticându-le diletantismul (spunând că reginele nu ar stăpâni regulile poetice).¹ Dar oare este necesară o comparație a reginelor scriitoare cu cei mai mari scriitori de limbă germană și engleză, limbile literare ale reginelor scriitoare Elisabeta (Carmen Sylva) și Maria, numai pentru a arăta că scrisul lor are alte premise și intenții? Nu este suficient ca cititorul să se întrebe care dintre operele reginelor sunt interesante de citit și în zilele noastre și în care texte reginele au reușit să exprime ceea ce și-au propus (și probabil nu mai mult decât atât) întocmai ca regine care sunt și scriitoare: o poveste scrisă din plăcerea de a-și dezlănțui fantezia creatoare sau un sentiment dezvăluit din plăcerea sau necesitatea de a-i da o expresie poetică? Este de la sine înțeles că literatura unei regine nu este privită de critica literară ca fiind în egală măsură „liberă” precum opera unui artist cu pretenția de „artă pentru artă” sau a unui cărturar care scrie din convingerea unei gândiri libere, independente. Literatura unei regine este, în fapt, o literatură de tendință și în mare măsură o literatură de plăcere, libertatea scrisului ei lovindu-se de limitele autocenzurării, în ciuda oricăror tentații de escapism sau de revoltă. La fel, și aprecierea scrierilor lor poate fi suspectată de o anumită atitudine tendențioasă, rezumându-se la o atenție exclusivă sau interesând doar în limitele calității de document istoric.

¹ Mai pe larg despre critica literară asupra operei Reginei Elisabeta (Carmen Sylva) în capitolul „Laudă, prejudecată și critică – aprecieri asupra Carmen Sylvei”, în Silvia Irina Zimmermann, *Carmen Sylva – Regina poetă: literatura în serviciul Coroanei*, traducere din limba germană de Monica Livia Grigore, Ed. All, București, 2013, pp. 49–63. Despre stilul memorialistic al Reginei Maria și îndeosebi despre *The Story of My Life* (Povestea vieții mele, 1934–35) în comparație cu stilul memorialistic al Reginei Victoria a Marii Britanii, mai pe larg în articolul Virginiei Woolf, „Royalty”, în Virginia Woolf, *The Moment and Other Essays*, Harvest, New York și Londra, 1975, pp. 235–240.

Pe de altă parte, dacă privim asupra scrierilor reginelor considerându-le drept un mod de exprimare al lor în public prin care intenționau să facă o legătură emoțională cu un public cititor, lăsând astfel o moștenire culturală personală posterității, întrebarea care interesează în primul rând este dacă stilul de exprimare al autoarelor convinge ori nu și dacă reginele reușesc, în textele lor ficționale și de literatură memorialistică, să mai comunice ceva cititorului și astăzi. Noile ediții românești din opera literară și memorialistică a reginelor apărute după 1990 în România dovedesc că personalitatea și scrierile lor se bucură de interesul cititorilor în continuare. Cu toate acestea, numai o parte a scrierilor literare ale reginelor Elisabeta și Maria sunt cunoscute cititorilor români, cărțile publicate de regine la vremea lor, în germană și în engleză, nefiind integral traduse în românește.

Volumul de față este o primă antologie a scrierilor celor două regine scriitoare Elisabeta (Carmen Sylva) și Maria, conținând, în prima parte, o privire de ansamblu asupra relației dintre ele prin oglinda textelor lor epistolare și memorialistice, iar, în a doua parte, reunind texte din opera reginelor care relevă asemănări tematice abordate în stiluri diferite, precum și o anumită evoluție de la prima regină scriitoare, Elisabeta (Carmen Sylva), la a doua regină, Maria, prin modul de abordare a motivelor și temelor românești în povestirile lor fantastice, în basmele pentru copii și în eseuri.

SCRISUL CA UN MOD DE VIAȚĂ

Primele încercări literare ale reginelor sunt descrise de acestea în textele lor autobiografice publicate în timpul vieții. Regina Elisabeta, care îndrăgea muzica și poezia din fragedă copilărie, amintește despre pasiunea ei pentru cântec într-o poveste scrisă pentru copii, în care arată cum și-a ales pseudonimul literar „Carmen Sylva” (cântecul pădurii). De asemenea, Regina Elisabeta amintește de primele ei încercări în domeniul literar în amintirile ei din copilărie și adolescență publicate la bătrânețe în volumul *Mein Penatenwinkel* (Colțul penaiților mei). Regina Elisabeta publică în 1878 sub diferite pseudonime în ziarele din Germania

primele ei traduceri în limba germană din poezia contemporană românească, traducând îndeosebi din poezia lui Vasile Alecsandri și Mihai Eminescu.¹ Începând din anul 1880 Elisabeta publică sub pseudonimul Carmen Sylva numeroase volume de poeme epice, poezie, teatru, povestiri, nuvele și povești în limba germană precum și aforisme în limba franceză, prin care în scurt timp se face remarcată ca scriitoare în Germania și Franța. În traducere în limba română apar, în 1882, *Poveștile Peleşului*, primul ei volum de povești românești prin care Regina Elisabeta dorea să-și aducă aportul literar la construcția Castelului Peleş al Regelui Carol I, inaugurat în toamna anului 1883.

Regina Maria, care în tinerețe și în primii ei ani la Curtea Regală de la București este îndeosebi pasionată de pictură, face primele încercări în literatură influențată în mare parte de Regina Elisabeta în anii 1895–1900. Recunoscând această influență benefică pentru debutul ei literar, Regina Maria îi dedică memoriei primei regine scriitoare povestirea fantastică *Dor nestins*: „Dedicată mătușii mele, Carmen Sylva, Regina poetă, căreia îi datorez adâncă gratitudine, căci doar ea a fost prima care a descoperit și apreciat un har pe care l-a încurajat cu multă căldură.”² Principesa Maria își începe activitatea literară cu basme și povestiri fantastice, încurajată de Regina Elisabeta, care îi traduce unele texte în germană și scrie prefete pentru edițiile de povești apărute în Marea Britanie și America.

Atât Regina Elisabeta, cât și Principesa Maria publică, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, mai multe volume ale operelor lor în limba engleză, îndeosebi povești și povestiri, prin care sunt cunoscute ca regină și

¹ Sub pseudonimul E. Wedi (anagrama numelui E[lisabeta] Wied), Elisabeta Doamna publică în mai 1878 în ziarul german *Die Gegenwart*, în rubrica „Proben neuester rumänischer Lyrik” (Probe din poezia românească nouă), două poezii de Vasile Alecsandri, „Stelele” și „Secerișul”. Urmează, în numărul din iulie 1878, poezia „Melancolie” a lui Mihai Eminescu prin care Elisabeta este totodată prima care publică o traducere din poezia eminesciană în Germania.

² „Dedicated to my Aunt, Carmen Sylva, The Poet Queen, to whom I owe deep-felt gratitude, for was she not the first to recognise and appreciate a gift that step by step she lovingly encouraged”, Marie Queen of Roumania, *Why? A Story of Great Longing*, Svenska Tryckeriaktiebolaget, Stockholm, 1923.

princesă scriitoare a României în țările anglofone: *Pilgrim Sorrow. A Cycle of Tales by (Carmen Sylva) Queen Elisabeth of Roumania* (New York, 1884), *Golden Thoughts of Carmen Sylva Queen of Roumania* (Londra și New York, 1900), *A Real Queen's Fairy Tales by Carmen Sylva (Elizabeth, Queen of Roumania)* (Chicago, 1901), *A Real Queen's Fairy Book by Carmen Sylva (Queen of Roumania)* (Londra, 1901), *The Lily of Life. A Tale by Crown Princess of Roumania with a preface by Carmen Sylva* (Londra, New York și Toronto, 1913). După moartea Regelui Carol I, în octombrie 1914, Regina Maria continuă publicarea cărților de povești în America și Anglia sub denumirea simplă de „The Queen of Roumania” (Regina României), unele volume fiind fără menționarea prenumelui ei: *The Dreamer of Dreams by The Queen of Roumania* (Londra, New York și Toronto, 1915) și *The Queen of Roumania's Fairy Book* (New York, cca 1923). După intrarea României în Primul Război Mondial, Regina Maria publică în Anglia volumul *My Country* (1916), apărut în România sub titlul *Țara Mea* (1917–1919), în traducerea istoricului Nicolae Iorga, o operă autobiografică prin care Maria aduce un omagiu României și prin care se poziționează ca regină scriitoare în serviciul Coroanei și al visului poporului român de întregire a țării. În sfârșit, ultima carte pentru copii publicată de Regina Maria la New York în 1929, scrisă în special pentru copiii americani, *The Magic Doll of Romania. A Wonder Story in Which East and West Do Meet* (Păpușa fermecată. Un basm în care se întrunesc estul și vestul), este o interesantă și fermecătoare combinație de basm cu aspecte autobiografice și de publicitate pentru România din perioada de domnie a Regelui Ferdinand și a Reginei Maria.

În următoarele fragmente din opera publicată a reginelor Elisabeta și Maria, autoarele povestesc din perspectivă proprie despre începuturile activității lor literare:

Regina Elisabeta: „De ce mi-am luat ca nume literar pe cel de Carmen Sylva”

„M-au întrebat adesea de ce mi-am luat ca nume literar pe cel de Carmen Sylva. Voiesc acum s-o povestesc copilașilor mei dragi. Căci copiii vor să știe

mai multe decât cei mari și nu ostenesc cu întrebările, crezând căci pot afla toate și că cei mari le pot lămuri totul. [...]

Vroiam însă să vă povestesc cum am ajuns la numele de-l port. El își are obârșia de la Rin. Pârâul mi l-a murmurat sau cum se zice pe acolo: *pâraia*. Chiar și numele meu Wied s-ar trage din vechiul Witt, ceea ce înseamnă pe limba veche germană lemn. Așadar eu sunt a lemnului, copilul pădurii, dacă va fi fost cândva unul. [...]

Când eram copil credeam că nu-s atât de cuminte ca ceilalți copii și că nu le sunt tot atât de dragă alor mei ca ceilalți, fiindcă nu sunt vrednică de nimic. Și m-am rugat mult de bunul Dumnezeu să mă facă mai bună și mai vrednică de dragoste și să-mi dea vreun dar, ca să-l pot lăuda și slăvi pe vreo cale oareșicare. Îi eram dar atât de recunoscătoare că făcuse lumea așa de frumoasă și că puterea-mi era atât de mare. Și iată, încet și în tăcere ca să nu vadă și să n-audă ni-meni, mi-a strecurat în suflet cântecele. Căci eu am început chiar de la vârsta de opt ani să închipui versuri, dar nu știam că bunul Dumnezeu mi-a dăruit prin aceasta un dar minunat. Nici nu luam în seamă, crezând că fiecare om poate avea acest dar, numai să vrea. Când m-am făcut mai mare, am văzut că acesta e un dar dumnezeiesc și nici nu îndrăzneam să pomenesc măcar de el, ba nici nu încercam să învăț arta de a face versuri, crezând că aș fi lipsită de modestie, nici să îndrept greșelile nu cutezam, căci mi s-ar fi părut și aceasta o minciună.

Când m-am măritat, aveam un volum întreg de versuri scrise și încercasem de toate, drame și nuvele; întâia o scrisesem la unsprezece ani, iar drama la patrusprezece. Știam însă că toate erau foarte rele. De abia la vârsta de treizeci și cinci de ani am tipărit întâiul volum și asta fiindcă oamenii copiau bucăți lungi scrise de mine și eu voiam să le economisesc osteneala și să simplific lucrul.

Am pornit atunci în căutarea unui nume care să nu dea de bănuț cine sunt. Zisei într-o dimineață doctorului:

— Aș vrea un nume frumos de poet, dar pentru că sunt în România, deci în mijlocul unui popor latin, din care fac parte, îmi trebuie un nume latinesc. Numele să amintească însă de unde mă trag. Cum se zice pădure pe latinește?

— Pădurea se cheamă Sylva. Unii scriu și Silva.

— Ce frumos e! Și cum se zice pasăre?

— Avis.

— Asta nu-mi place, nu sună frumos. Cum se mai zice cântec pe latinește?

— Cântecul se cheamă Carmen.

Bătui din palme: mi-am găsit numele. Pe nemțește mă cheamă cântecul pădurii și pe latinește *Carmen Sylvae*, dar *Sylvae* nu sună ca un nume adevărat, o să mă servesc de o mică greșală și vreau să mă cheme „Carmen Sylva”.

Și mie îmi merge ca și teiului. Mulți cântăreți vin și se adăpostesc sub cren-gile mele și cântă în casa mea; albinele sunt nenumărate căci în casa mea se lucrează mult, toți sunt harnici din zori până în seară, albinele mele roiesc de colo până colo.

Eu însă încep lucrul mai devreme decât toți ceilalți. Iarna și vara mă scol până nu răsare soarele și mă apuc de lucru. Fie iarnă, fie vară, mâna mea n-are odihnă, scriu mereu cântece și povești. Iarna și vara suveica mea aleargă împletind horbote pentru biserici, iar pensula zugrăvește cărți bisericesti. Și iar vin ca musafiri florile mele dragi, de le zugrăvesc pe pergament; le vorbesc tot timpul, le sărut și le spun cât sunt de frumoase. Asta le bucură și se uită curioase, vrând să știe dacă portretul lor le seamănă. Unele flori însă sunt atât de leneșe, încât nu vor să se scoale înainte de ceasurile zece și se și duc la culcare la cinci. Am încercat totul să pot trezi pe înfocata floare a Alpilor, sau pe urechea șoricelului mai devreme, dar mi-a fost truda zadarnică. Căpșorul lor îndărătnic a rămas închis și trebuia să aștept până ce Măriile Lor se îndurau să se trezească, soarele fiind sus pe cer. Altele se deschid foarte repede, de pildă stânjeneii, pe care trebuia să mă grăbesc să-i pictez căci după un ceas se schimbă cu totul.

Multă plăcere îmi făceau fagii cei mititei. Treceam odată, în luna mai, prin pădure. Pământul tot era plin de fagi mititei. Stăteau înghesuiți cu două foi late înfășurate, cu lujerul lor micuț roșiatec, care își sfredelise un locșor prin covorul de frunze moarte ca să ajungă pământul, iar pe căpșorul lor stăteau îndrăznețe ghindele, ca niște pălărioare în trei colțuri, unele drepte, altele plecate, unele țepene, altele ca și când ar fi stat gata să zboare în văzduh. Și atât erau

de drăguțe, că le-am scos cu băgare de seamă din rădăcină și am zugrăvit o foaie întreagă după ele, până ce n-au apucat să-și arunce scufiile lor semețe. Lângă ele erau și brazi mititei cu cele cinci degetuțe strânse în degetarul lor. Le zugrăveam alături, așa că au rămas de veci tricornul și degetarul în evanghelie, și de câte ori mă uit la ele mi se pare ca și când mi-ar vorbi și acum, ca și când ne-am spune iar povești. Căci tot timpul cât le zugrăveam îmi spuneau povești, unele mai frumoase decât altele, povești despre păduri și câmpii, livezi și bondari. [...]

Cântecul pădurii, Carmen Sylva mi-e numele. El m-a tănuțit multă vreme, ca și frunzele late ale teiului de argint, și dacă acum mă dau în vileag, o fac pentru că mulți copii dragi au dorit-o și pentru că am părul alb și mi-ar fi fost drag să fiu bunică, dacă ar fi vrut bunul Dumnezeu să mă dăruiască. Voi fi deci bunica tuturor copiilor și nu le voi sta împotriva niciodată când mă vor ruga ceva. Cântecul pădurii e doar pentru toți copiii, când vor să-l asculte, și el bucură pe toți deopotrivă, bogați și săraci, flămânzi și sătui, desculți sau încălțați cu cizmuluțe îmblănite. Cântecul pădurii nu știe ce-i asta, lui îi sunt dragi toți, când vin la el și cântă din toate puterile, spre lauda lui Dumnezeu și spre bucuria tuturor copiilor. Iar perii albi sunt frunzele teiului de argint, ei sunt atât de luminoși pe dinăuntru, ca și gândurile lor cele mai serioase să pară vesele și umbra lor e atât de vie, ca și când ar fi numai lumină.

A fi rege nu înseamnă alta decât a fi teiul de argint cântăreților, care bucură lumea întreagă clădind astfel cuibulețe dragi, dând adăpost și ocrotire păianjenilor care țin atât de frumos și îngrijind ca albinele harnice să aibă atât de lucru, încât să nu ducă lipsă în iernile geroase. Și toamna vieții să le fie atât de luminată ca frunzișul auriu al teiului de argint care mai răsfrânge o dată lumina întregii veri.

Toate acestea însă sunt mai grele pentru biata Carmen Sylva ca pentru toți teii de argint. Căci bunul Dumnezeu îi dăruise odinioară cel mai frumos cântec, dar i l-a luat iar, fiindcă îi era de trebuință în cer. Cântecul era singurul ei copil, o chema Maria, dar ea își zicea Itty pe când nu putea zice nici Little¹; și așa îi rămăsese numele de Itty. Plutea ca o zână micuță, ca și când ar fi avut

¹ „Mic, mică” (în lb. engl. în original).

pururi aripi, spunea lucrurile cele mai dulci, se culca pe pământ ca să sărute razele soarelui. Ce dragi îi erau copacii și florile și apa; alerga pe poteca cea mai îngustă a muntelui ca și când n-ar fi fost prăpăstii și primejdii, și când îi păream tristă sărea în dosul meu pe jilț, întorcea chipul meu spre ea, se uita în ochii mei și întreba: *Are you not happy, Mama?*¹ Dar bunul Dumnezeu a chemat-o în cer, fiindcă avea nevoie de un inger pe care îl trimisese numai pentru un scurt răstimp pe pământ.

Iar bietul tei de argint a rămas. De acum în ramurile lui nu mai cântă nicio păsărică, lui i se pare cerul întunecos și că soarele nu mai încălzește, și ca și când n-ar mai avea miere.

Dar deodată un cântec ușor, ușor, străbate în măduva lui; el îi cunoaște glasul. Și cerul se luminează din nou, păsărelele cântă și teiul capătă iar puterea să-și umple florile cu miere. Căci glasul acela ușor din măduva lui e mai puternic decât suferința lui și decât toată singurătatea. Și teiul cântă, cântă și nu ostenește să învețe cântecele lui dumnezeiești. De aceea teiul se poate bucura de dragul copiilor altora, căci el știe că ele bucură pe Itty care e mereu în preajma-i și vrea să le spună povești, fiindcă Itty singură e o poveste.

Și așa teiul poate avea o toamnă frumoasă cu flori de aur. Lumina din ochii lui Itty strălucește pururi înăuntrul teiului și-i luminează întreg frunzișul.”²

Regina Maria: „Iată cum am început să scriu”

„N-am vorbit încă de scrierile mele. Iată cum am început să scriu:

Chiar din copilărie eram înzestrată cu o vie imaginație și îmi plăcea să spun povești surorilor mele, seara, când eram fiecare în pătucul nostru una lângă alta. Mai târziu începui să spun povești copiilor mei și, cu cât mergeam spre maturitate, poveștile propășeau împreună cu mine, iar copiilor mei, chiar după ce se făcuseră mari, le plăcea să m-audă povestind.

¹ „Nu ești fericită, mamă?” (în lb. engl. în original).

² Fragment din povestea „Carmen Sylva”, în Carmen Sylva, *Poveștile unei Regine*, traducere din germană de Lia Hârsu, Ed. Librăriei Leon Alcalay, colecția „Biblioteca pentru toți”, București, f.a. (1906/1914?), nr. 856, pp. 61–84.

Îmi înjghebam basmele din belșugul de viziuni ce-mi pluteau în imaginație. Mai totdeauna erau fantastice și închipuirea mea era atât de colorată, încât puteam zugrăvi locuri minunate și oameni minunați, uneori eroici, alteori grotești sau hazlii și viața lor era un amestec de durere și de caraghioslăc, însă în toate curgea un puternic șuvoi de idealism și se simțea o nuanță de romantism.

Frumosul juca un mare rol în toate. Frumusețea, de orice fel ar fi, mă atrage; atât de limpede vedeam tot ce povesteam, încât făceam pe ascultătorii mei să rătăcească împreună cu mine prin grădini și palate minunate, prin locuri pustii, pe vârfuri de munți, pe lungi țărmuri de mare sau prin locuri îngrozitoare unde se întâlneau cele patru vânturi.

Într-o zi îmi spuse fetița mea Elisabeta:

— Mamă, ar trebui să scrii toate astea, ar fi păcat să lași să se șteargă tablouri atât de frumoase, ar trebui să le păstrezi; puțini oameni sunt care să poată face pe alții să-i urmeze în lumi atât de nemaiauzite. Ești născută ca să scrii basme.

Basme! Cuvântul mă vrăji. Totdeauna îmi plăcuseră basmele, legendele, vechile balade; cu cât erau mai ciudate, mai înfiorătoare, cu atât îmi plăceau mai mult. Îmi sunt dragi legendele scoțiene și scandinave numite saga, precum toate povestirile eroice și romantice din trecut. Basme, legende... Închideam ochii și vedeam numeroasele ființe, făurite de închipuirea mea, mișcându-se în fața mea în toate culorile, cu toate florile, cu toate desăvârșirile. Era o nemaipomenită bogăție de comori nesfârșite. Astfel începui să scriu basme...

Nu erau opere literare de mare preț; nu știam absolut nimic din meșteșugul scrisului, nici despre stil, compoziție și regulile jocului, dar știam cum să trezesc viziuni de frumusețe și uneori emoții. Stăpâneam și o mare bogăție de vocabular.

Carmen Sylva, când descoperi că scriam, în loc să râdă de mine și să ia în zeflema smeritele mele încercări literare, mă încurajă de la început în tot chipul. Acum îmbătrânea și închipuirea ei se istovea; găsea deci că a mea se ivise tocmai la timp, ceea ce arăta din partea ei multă și generoasă uitare de sine. Declară că faptul că știam să mânuiesc condeiul era o descoperire binecuvântată și fericită și mai spuse o mulțime de alte lucruri pline de bunătate și de